

Палмира Легурска

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“

Българска академия на науките

София, България

ЕТНОЛИНГВИСТИКА И ЛИНГВОКУЛТУРОЛОГИЯ

Първа книжка за 2017 година на сп. „Български език“ продължава традициите на списанието да представя *етнолингвистичната проблематика*, разработвана в Института за български език към БАН, на която бяха посветени следните броеве от последните години: 2009/2, 2012/2, 2014/3, частично 2010/4, 2013/1, 2 и др.

В края на XX в. във връзка с широкото разпространение на *представата за глобализация* на света естествено възниква и противоположната *представа за национално- и културноспецифичното* като общ ключ на познание и комуникация в рамките на антропологичния подход в науката. В лингвистиката тези представи се свързват с разглеждането на езика като едно от средствата, чрез които може да се проникне в менталността и стереотипите на дадена народност и нация и едновременно с това да се възстановят възгледите и вяванията на древните хора за света.

Като опознава окръжаващия свят, човекът противопоставя своето аз на всичко онова, което е не-аз. Подобен модел на човешкото познание и актът на изразяването му чрез езика предполагат априорното виждане на „моя свят“ и отделянето му от всичко онова, което не е мое. Оттук границите на моя език определят и границите на миогледа ми, изречено с думите на Хумболт.

Така възниква етнолингвистиката като направление, съсредоточено върху връзките между езика и културата, народните обичаи, структурата на социума и пр. В *руската етнолингвистика* в последните 30 години се отделят *четири* клона, които я характеризират в най-общ план. Първият е свързан с реконструирането на *етническата територия* според езиковата територия (С. Б. Бернщайн и др.); вторият – с *реконструкцията на материалната и духовната култура* на даден етнос по езикови данни (Вяч. Вс. Иванов и В. Н. Топоров; Т. В. Цивян; Н. И. Толстой и С. М. Толстая и школата им, наречена „Московска етнолингвистика“). Третият е посветен на *индоевропейската протокултура* и съответния езиков материал като реконструкция (Т. В. Гамкрелидзе, Вяч. Вс. Иванов), четвъртият разглежда *взаимодействието на езика и културата в синхрония* (В. Н. Телия и Московската школа по лингвокултурология). Тези направления оформят

руската *етнолингвистика*, *лингвокултурология* и *лингвостранознание* (като последното е отделен клон с основатели Е. М. Верешчагин и В. Г. Костомаров) и определят редица самостоятелни аспекти на изследване на езика и културата в диахронен и синхронен план.

Съществуват също така добре оформени и теоретично обосновани френска, полска, сръбска и пр. традиции в рамките на европейската наука. Отделно се оформят изследванията, посветени на лингвистичната относителност и езиковата картина в американската, австралийската и др. науки. Нямам за цел да изброя всички направления в етнолингвистиката в световен мащаб, а да подчертая, че отделният центризм на дадена изследователска група е въпрос на избор и предпочитания, отразяващи убедителни теоретични и практически основания.

Възможно е да разширя подхода, като добавя изследванията в *съпоставителен аспект в плана на два и повече езици* върху езиковата картина на света на даден етнос като проекция на народния мироглед, космогония, митология, ментални стереотипи, предавани чрез езиковите форми като един от възможните кодове на мисловността.

Казаното дотук определя *подходите*, характерни за българската етнолингвистика. Тя се характеризира с по-широки граници на анализ и методи, дефинирани от обединението на учени от различни изследователски територии – *диалектология*, *етнология*, *етнография*, *фолклористика*, *история на езика*, *съпоставително изучаване на езиците*, *културология*, *история* и други науки и области, пряко или косвено свързани с изследването на езиковите средства.

Включените в тази книжка изследвания принадлежат към следните области:

– *Изучаване на термините на народната духовна култура*

В статията на М. Китанова са разгледани от етнолингвистична и етнографска гледна точка термините на народната култура, назоваващи „*лошото*“ време, върху материал от българския народен календар.

– *Лексикална семантика и историческа антропология*

В статията на М. Цибранска-Костова се анализират употребата и текстовата среда, в която думите с корен КРАСЪ- реализират своята семантика в оригиналното творчество на Патриарх Евтимий в сравнение с мястото и ролята на лексемите със същия корен в съвременния български език. Изследваните езикови единици придобиват статута на лексикални маркери на средновековната йеротопия и стават част от начините, чрез които се описва придобиването на святост.

В. Мичева разглежда семантичните и езиковите реализации на концепта *здраве* върху материал от класически старобългарски произведения и от

съвременния български език. Разгледани са основните му съдържателни характеристики, както и представите за болести, причинени от нечисти духове, и лечението им според народната медицина.

В статията на П. Легурска и И. Златанов върху примера на думата *важен* се разглежда външната история на полски, руски и български, отражена и интерпретирана в синхронен план.

– *Етнокултура и национален комуникативен стил*

Статията на Н. Павлова е посветена на религиозните обръщения, изразявани в български от вокативите *Боже* и *Господи*, в аспекта на дискурса на култовите ситуации, които най-често са стереотипни по отношение на речевата си реализация.

– *Диалекти и етнолингвистична лексикография*

В статията на М. Витанова и К. Мичева са разгледани диалектните названия за *гайда*, както и фразеологичните единици и паремии с компонент *гайда* и тяхната семантична реализация от гледна точка на подхода в подготвяния *Етнолингвистичен речник на диалектната лексика, свързана с музика*.

– *Етнолингвистика и лингвокултурология*

В статията на Й. Кирилова е направен обзор на водещи според авторката теоретични възгледи за понятията *концепт* и *езикова картина на света* в лингвокултурен аспект в рамките на руската и полската школа и българската етнолингвистика и лингвокултурология.

На базата на речников и корпусен материал И. Панчев разглежда отделни лингвокултурни аспекти на концепта *вино* в българския език и култура.

Материалът на Т. Кръстева, представлява кратък обзор с акцент върху изследвания, представителни по темата за устойчивите сравнения, взети като отправна точка за лингвокултурологично изследване в два родствени езика – български и руски.

Представените материали са разработени от учени от Секцията по етнолингвистика в Института за български език при БАН, която Мария Китанова успешно назовава *Софийски център за етнолингвистични изследвания*, както и от Секцията за история на българския език.

✉ Палмира Легурска
palmiralegurska@abv.bg